

De sociale zekerheid is een hoeksteen van de Europese beschaving. En van de algemeen menselijke beschaving

Geert van Istendael

De sociale zekerheid is een hoeksteen van de Europese beschaving. En van de algemeen menselijke beschaving.

Europese beschaving? Wij betreden nu een woud van vraagtekens, uitroepetekens en donderende verwensingen. Jazeker, ik weet dat de Europese beschaving gehaat en verguisd wordt door tallozen, het komt me voor dat ze steeds talrijker worden. Geef ze eens ongelijk. Boeven en beulen uit Europese landen hebben in alle uithoeken van onze planeet gemarteld, gebrandschat, geroofd, verkracht, vermoord. Al die gruwelen hebben ze dan nog eens verricht in naam van de Europese beschaving. Zelf schreef ik meer dan tien jaar geleden deze verzen:

*"Europa dat flakkert en bloedt en versmacht,
karwatsen en brandstapels, galgen en gas,
Europa, geschiedenis, troebel filtraat,
slagvelden, klaprozen, grafzerken haat."*

Dat alles is Europa en dat moeten wij lucide onder ogen zien.

Maar Europa, dat is ook Jan van Eyck, Michelangelo, Rembrandt, Goya en Artemisia Gentileschi, wie haar niet kent, begeve zich op het wereldwijde web. Bach, Mozart, Schubert, Ravel. Europa, dat is Dante, Cervantes, Hölderlin, Kafka.

Parijs, Venetië, Praag. Dat alles is Europese beschaving en die is schitterend. Europa is gruwel én pracht.

Ik zeg: de sociale zekerheid zoals veel Europese staten die hebben geconstrueerd, vooral in de jaren na 1945, moeten wij zonder voorbehoud een kroonjuweel van de Europese beschaving noemen. De bijdrage die de sociale zekerheid heeft geleverd tot de Europese beschaving is even groots als die van de Franse kathedralen, de schilderijen van Bruegel, de symfonieën van Beethoven, *Faust* van Goethe of de romans van Camus. Ik zou hier tientallen namen aan toe kunnen voegen, altijd op dezelfde stralende hoogten.

De opbouw en het behoud van de sociale zekerheid hebben visie, verbeeldingskracht, technische kennis, vernuft en rationaliteit gevergd. Dat zijn exact de eigenschappen die Beethoven nodig had om zijn symfonieën te componeren, die de bouwmeester van een kathedraal nodig had om de zwaartekracht te tartten, die Albert Camus, zoon van een analfabete moeder, nodig had om zijn meesterwerk over Sisyfus te schrijven.

Maar er is meer. Wie de sociale zekerheid opbouwt en verzorgt, gebruikt tonnen visie, vernuft, verbeeldingskracht, rationaliteit om het rijk van de solidariteit te versterken. Dat hebben we vandaag nodig als water in de woestijn. De jongste veertig jaar zijn tonnen rationaliteit, verbeeldingskracht, vernuft en visie misbruikt om bergen poen te pakken, om de schandelijke kloof tussen schatrijk en straatarm te verdiepen en om zo het rijk te vestigen van het egoïsme zonder reden of rem. Drommen economen waar ook ter wereld hebben tientallen jaren gebazuind dat egoïsme het toppunt was van rationaliteit. Als laatste dolkstoot voegden politici eraan toe: er bestaat geen alternatief.

Dat alternatief bestaat wél. Het heet sociale zekerheid. De sociale zekerheid is ten diepste ethisch. Zij organiseert de solidariteit van allen met allen. Zij is de rationeel gestructureerde naastenliefde, als ik mij zo christelijk mag uitdrukken. Zij beschermt ons allen, ongeacht rang of stand, drievoudig tegen armoede. Armoede door ziekte. Armoede door werkloosheid. Armoede door ouderdom. Nog in de tijd van mijn grootouders vormde ellende door ziekte, werkloosheid en hoge leeftijd een duivelse drievuldigheid waaraan de overdonderende meerderheid van de mensen niet kón ontsnappen.

Bijna tachtig jaar geleden nu al, na de bevrijding, hebben bedaarde heren – erg veel dames kwamen er nog niet aan te pas – in allerlei Europese staten het monument opgericht dat sociale zekerheid heet. Voordien slingerden her en der onderdelen

in het rond. Ze waren vaak gemonteerd in machientjes die dapper probeerden te draaien in hun eigen uithoek. Dat werd niet weggegooid. Het werd gehermonteerd in één reusachtig, alomvattend, geolied draaiend raderwerk. Dankzij dat uitgebalanceerde raderwerk zouden miljoenen Europeanen voortaan ontsnappen aan de infernale drieslag van armoede. In ieder land werkte de machine een klein beetje anders, maar al die lichtjes verschillende toestellen leverden in wezen hetzelfde product: weg met de ellende.

Een jaar of veertig geleden barstte een grootscheepse aanval los op die magnifieke machine. Het begon in de Angelsaksische wereld. De generaals die de aanval leidden heetten Reagan en Thatcher. De namen van de strategen achter die generaals zijn minder bekend. Ik noem er twee. Milton Friedman en Friedrich Hayek. Zij hebben tientallen jaren lang de agressie minutieus voorbereid. Hun eerste laboratorium was Chili onder de dictatuur van Pinochet.

Onder druk van hun ideeën en van de Angelsaksische politieke praktijk begonnen regeringen op het Europese continent als gek de sociale bescherming te privatiseren en te dereguleren. De ouwe trouwe sociaaldemocraat Wim Kok verkondigde trots dat we ideologische veren moesten afschudden. In Frankrijk gooidde president Mitterrand zijn socialistische idealen op de schroothoop. Hij kon niet optornen tegen de centenaarsdruk van Europa en van de financiële markten. Later, in Duitsland, maakte de sociaaldemocratische kanselier Schröder van werklozensteun een aalmoes en begon hij af te pingelen op de laagste lonen. De Europese Unie probeerde uit alle macht de structurele solidariteit te kraken. De grote baas van de Europese Centrale Bank, Mario Draghi, zei in de *Wall Street Journal* dat Europa's sociale model verdwenen was. Die uitspraak komt erop neer dat een hoeksteen van de Europese beschaving weggeslagen is. De grote verkillung was een feit. Een massief feit.

Toen kwam 2008. De financiële kladderadatsch. Twaalf jaar later vestigde keizerin Corona haar schrikbewind. Voorlopig ziet het er niet naar uit dat zij zich zal laten verjagen. Elk nadeel heb echter zijn voordeel. Het nadeel van corona is gigantisch, dat weten we intussen allemaal. De contouren van het voordeel worden langzamerhand zichtbaar. Misschien herkennen we ze nog, na veertig jaar verkillung.

Wie durft in het tweede jaar van keizerin Corona's heerschappij nog de sociale zekerheid aan te vallen? Uit de hoek waar de donkerblauwe liberale ideologen hokken, wordt zelfs geen gemurmel meer vernomen. Ook zij beseffen maar al te goed dat ze niet moeten proberen het zonlicht te ontkennen. Dit is het zonlicht: de sociale zekerheid, afdeling ziekteverzekering én afdeling werklozensteun, heeft

het vaderland de afgelopen twee jaar tamelijk ongeschonden door de wispelturige stormen van de laatste maanden geloodst. Ik ben niet blind. De averij is zwaar. Zeer zwaar. Het einde is niet in zicht. Maar de openbaar gefinancierde, structurele solidariteit is weer helemaal terug. De loze kreten over privatisering zijn verstomd.

Het begin van de sociale zekerheid ligt in de negentiende eeuw. Een geniale ijzer-vreter en aartsconservatief, hij heette Bismarck, legde de grondslagen in Duitsland. Hij wilde de socialisten, die hij verafschuwde, te vlug af zijn. En, verrassing, voor de Eerste Wereldoorlog voerde ook een klein land als Uruguay belangrijke elementen van sociale bescherming in (zwangerschapsverlof, werklozensteun, pensioen en enkele andere), dankzij een liberale meneer met hangsnor en donker, deftig kostuum, president Batlle y Ordóñez, bijgenaamd Don Pepe. Ik wil hier de veroveringen van de arbeidersbeweging niet onderschoffelen, ik buig me diep, maar de geschiedenis heeft haar rechten.

Na 1945 structureerden en veralgemeenden heel wat Europese landen de sociale zekerheid tot een coherent geheel. Een spectaculaire economische groei, geflankeerd door hoge belastingen consolideerde de sociale zekerheid. Maar dat weldoende systeem steunde op nog iets anders, iets wat niet zo vaak werd uitgesproken. In al die landen hadden leiding en volk, werkgevers en werknemers, elite en massa stilzwijgend een sociaal contract gesloten. De kern was eigenlijk zeer eenvoudig. De heersende klasse mag zoveel rijkdom vergaren als ze wil, zolang de doorsneeburger kan rekenen op een solide welvaart en zolang die doorsneeburger een degelijke sociale zekerheid heeft. Ook puur economisch waren daar goede redenen voor – en die zijn er nog steeds. Sociale zekerheid, stootblok tegen armoede, garandeert een stabiel consumptiepeil.

Dat sociaal contract werd de afgelopen veertig jaar aan flarden gereten door de Europese regeringen, van welke samenstelling dan ook. De Europese burgers voelden haarfijn aan dat de sociaaldemocraten en de christendemocraten, ooit herauten en poortwachters van het oude sociale contract, hen in de steek lieten omdat ze als kippen zonder kop de twijfelachtige axioma's uit de hegemonische economische scholen achternaahouden. De grote verkillung daalde over ons neer. Geen wonder dat de Europese burgers die twee massaal begonnen af te straffen in het stemhokje.

Vandaag is het hoog tijd om een nieuw sociaal contract te schrijven. Echt, de tijd dringt. Het nieuwe contract moet de essentie van het oude bevatten, maar een kopie kan het niet zijn. Sinds de bevrijding is de wereld in razend tempo veranderd. Enkele voorbeelden uit vele.

- Europa heeft arbeidskrachten uit Afrika en Turkije aangesleept. Ja, zo wil ik het uitdrukken. Want we vergaten maar al te graag dat we *mensen* naar ons toe haalden, hele mensen, dus met eigen familie, eigen geschiedenis, eigen geloof of ongeloof, eigen talen, eigen spijs, eigen drank en al heel gauw eigen kinderen.
- Oorlog en armoede dreven en drijven honderdduizenden mensen naar het lichtbaken Europa. Kom, wat hadden we dan gedacht? Dat wij in zilveren vogels naar de blanke stranden van Afrika konden vliegen om lekker te zonnen en dat zij niet naar ons konden – mochten – komen? Natuurlijk komen ze, vaak genoeg met de dood tot gevolg.
- Moeder aarde warmt schrikbarend op en de hoofdverantwoordelijken zijn wij. Wij mogen nog op elk schuurtje zonnepanelen leggen, hulde, mooi zo, maar vergeet even niet de zaken historisch te bekijken. De fossiele omwenteling begon in Engeland, Wallonië, Bohemen, Duitsland. Vaak al in de achttiende eeuw. Tweehonderdvijftig jaar vuile walm, het zal een poos duren eer de rest van de wereld ons heeft ingehaald.

En toch mogen wij het oude, degelijke Europese contract niet afzwakken. De basisgedachte blijft overeind, maar ze moet verder strekken dan vroeger. Klimaatbetogers eisen klimaatgerechtigheid op én, altijd in één adem, in één kreet, sociale gerechtigheid. Zo niet dalen wij af in de hel.

Nu is het moment om van de Europese sociale zekerheid een trots exportproduct te maken. Duizenden Chinezen komen samen om ademloos te luisteren naar de negende symfonie van Beethoven. Dat is Europese muziek, jazeker, maar Beethoven is evengoed eigendom van de Chinezen. En van de Afrikanen. En ga zo maar door.

"Vandaag is het hoog tijd om een nieuw sociaal contract te schrijven. Echt, de tijd dringt. Het nieuwe contract moet de essentie van het oude bevatten, maar een kopie kan het niet zijn."

Wij moeten de moed hebben om in de hele wereld te verkondigen dat de structurele, georganiseerde solidariteit niet alleen een glansstuk is van de Europese beschaving, maar dat ze van alle mensen is, waar ook ter wereld. Hier. Neem. Verander haar volgens jullie behoeften en noden en culturen. Dan kunnen wij op onze beurt van jullie leren. Leve de culturele toe-eigening. Weg met de zure gedachte dat culturen puur moeten zijn. Iedereen mag alles gebruiken wat goed is, in alle richtingen. Leve de wereldwijde toe-eigening van de schitterende sociale zekerheid. Door en voor alle mensen.

De nieuwe formulering van het sociale contract zou er als volgt kunnen uitzien, de grote Amerikaanse rechtsfilosoof John Rawls indachtig: ‘Ongelijkheden zijn enkel toelaatbaar als ze de welvaart van de onfortuinlijkste groep in alle samenlevingen waar ook ter wereld op zijn minst verbeteren’. Maar dan moeten we wel, tegen nieuwe identitaire stromingen in, de gelijkheid van alle mensen bevestigen, zonder enige uitzondering. Identiteiten zijn altijd gelaagd en wisselend van dag tot dag en ongrijpbaar en soms *meurtrières*, dodelijk, zoals de Libanees-Franse auteur Amin Maalouf het schreef. Voor alle identiteiten samen bestaat één verzamelwoord, één woord waarin we allemaal, zonder één uitzondering, thuishoren: mens.

De sociale zekerheid is van levensbelang voor alle mensen. Arm én rijk. Hoog-én laagopgeleid. Vrouwen én mannen én lgbtqiap*+ enzovoort. Voor mensen met alle kleuren van de regenboog en ver daarbuiten. Wij moeten de eerbiedwaardige en noodzakelijke strijd tegen alle mogelijke discriminaties meenemen én de strijd tegen opwarming én de strijd tegen iedere vorm van versnippering, want solidariteit verdraagt geen versnippering. Solidariteit is van alle mensen of zij is niet.

Ten slotte dit: de gehavende sociaal- en christendemocraten moeten nieuwe ideeën en beweeglijkheid en moderniteit van alle wemelende groepen opzuigen. Roden en christenen, wij hebben jullie nodig. Jullie voorraadschuren zitten propvol ervaring. Ervaring inzake onderhandelen, compromissen, wetgevend werk, zoete veroveringen, bittere teleurstellingen, vertrouwen, wantrouwen, kortom meer dan honderd jaar geduldig opgestapelde, door en door praktische ervaring. Wij allemaal kunnen die opgestapelde ervaring niet missen. Zonder jullie ervaring zal het niet gaan. Wij moeten haar gebruiken. Voor ons aller eigenbelang. Voor het welbevinden van alle mensen. Voor de beschaving van alle mensen, werkelijk alle, waar ook ter wereld.